

МИЛЕТА АБИМОВИЋ ИВКОВ*

Београд

АНТОЛОГИЈА ЕСЕЈА СРПСКИХ ПЕСНИКА (допуне и коментари)

Сажетак: У тексту се указује на дилеме које је аутор имао при избору грађе за *Антологију есеја српских песника*, као и о начину на који је она склопљена. Проблеми са којима се суочавао јављали су се у распону од: теоријских, термилошких и методолошких одређења, до посебности које се тичу историјског контекста, ауторске/ песничке позиције, његовог приступа и стваралачког поступка.

Околност да је реч о првом антологијском избору и поретку књижевног есеја у нашој књижевности, налагала је нарочиту одговорност и ригорозност у избору. А избор је чињен са намером да буде основа за даља истраживања и изабарања есејистичког наслеђа – важног и репрезентативног дела модерне српске књижевности. Због тога је било потребно да се он, мимо краћег предговора, додатно образложи.

Кључне речи: антологија, есеј, идентитет, критички избор, методологија, наслеђе, традиција

1.

Бавити се есејом данас значи познавати и подразумевати његову дуго-времену традицију, различита теоријско-термилошка одређења и промишљања и, свакако, његову историју унутар корпуса српске књижевности. Јер есеј представља „*par excellence* европску књижевну врсту“ (Хамваш 1994: 215) која је имала знатног утицаја на обликовање духовног хоризонта и интелектуално-стваралачког лика многих аутора, у различито време и у различитим националним књижевностима. Од 20. века његова продукција, вредност и утицај су толики да се основано говори о есејоморфности модерне и савремене прозе, о есејизацији и есејизму као правцу који је „много шири и моћнији од било којег од филозофских или уметничких праваца [...] управо зато што он није правац једне од културних грана него је посебно својство читаве савремене културе“ (Епштејн 1997: 79).

* ivkovivkov@gmail.com

Најчешће поиман и одређиван као „гранична или прелазна врста“ (Тинецка Маковска; Газда 2015: 367), чак и као жанр¹, есеј² се доминантно представљао својом неодредљивошћу, хибридношћу, експерименталношћу, граничношћу и прелазношћу, при чему је увек истицан индивидуални печат ауторског приступа конкретизованој теми³. Отуда је есеј, на једној страни обележен наглашеном субјективношћу⁴, а на другој усмеравањем на уже тематско подручје испитивања, као и стилско-језичком посебношћу и прилагођеношћу која је, пре свега, била удаљена од строжег научног начина описивања изабраног предмета. Међутим, есејистика се није овог приступа увек и у свему одрицала, већ га је у свом синтетизујућем обликовању израза саображавала субјективизованој перспективи и стилском регистру који се одликовао јасноћом, сликовитошћу и прегнантношћу израза. Рачунајући да је есеј као изразито модерна појава, између осталог, и „облик критичке категорије нашег духа“ (Бензе 1976: 24), нарочитог погледа на свет и на културу чији је непосредни изданак и о чијем повишеном нивоу досега и вредности поуздано и репрезентативно сведочи.

¹ „Методологија есеја је још увек неистражена област, нека врста непознате теоријске територије у којој су досадашњи истраживачи открили и обележили свега неколико истакнутих места“ (Радојчић 2018: 158).

² „Много шта говори у прилог томе да је ову, за њега тако важну реч *есеј* Монтењ (историјски погрешном етимологизацијом) повезао с латинском речју *exāten* (scil. ingenii), сасвим у духу шпанског аутора Хуана Уртеа, чије је дело *Examen de ingenios* преведено на француски баш оне године када су се појавили први *Есеји*, наиме 1580.“ (Вајнрих 2008: 90). Термин *exāten* значи „истраживање, испит“ (Дивковић 2006: 24). Есеј је распрострањена ознака са ширим делокругом примене и различитим видовима значења. „Прва расна теорија о неједнакости људских раса се систематизује у делу маркиза А. Де Гибона 1853. 'Essai sur l'inégalité des races humaines' (Есеј о неједнакости људских раса)“ (Екмечић 1996: 57); „[...] идуће године Морис ле Блан (Maurice Le Blond) објављује свој 'Есеј о натурализму'“ (Рејмон 1958: 62).

„Једна од Маових познатих мисли је: Револуција није вечерња гозба, или писање есеја, или сликање или израда гоблена“ (Гвозденовић 2022: 147).

„Уопштеност и вербализам у партијским закључцима, односно партијска есејистика, израз су неспремности да се иде у сукобе“ (Симић 2018: 330).

„Погледам, примера ради, рад који је Туцовић назвао 'Есеј о људском разуму'“ (Симовић 2023: 161).

Борис Миљковић у свом ТВ прилогу „Поглед у будућност“ користи синтагме: „визуелни есеј“, „филмски есеј“.

³ „Управо би тиме есеј требало да се бави: напетост између коначности сопственог постојања – и очевидне бесконачности овог света“ (Ајленбергер 2021: 9).

⁴ „Есеј мора бити врло личан, не смемо га ограничити само на јасно исказивање мишљења, нити на документ једне логичке анализе, он мора да сугерира укупан доживљај аутора у вези са покренутим предметом“ (Павловић 1958: 115).

2.

На почетке есејизма у српској књижевности различито се гледало, али је већина књижевних историчара, писаца и коментатора бивала сагласна у томе да је есеј стваралачки успон доживео у двадесетом веку.

Јован Деретић је почетке есејистичког обликовања прозног израза препознао у стваралаштву Доситеја Обрадовића – он је „творац српског есеја“ (Деретић 1997: 175). И у разумевању Милорада Павића Доситеј Обрадовић стоји на почетку есејистичког писања у Срба. Павић сматра да Доситејеви коментари уз басне имају есејистички карактер и да његова књига басни „отвара једну нову страницу у историји српске књижевности“ јер „развија есејистику“ (Павић 1991: 136). Али, истовремено, овај историчар подсећа како прави есеј у другој половини осамнаестог века доноси „Орфелинов часопис *Маџазин* (1768)“ из пера уредника који, у уводном тексту, „разматра проблем књижевног језика, ширења књиге, избор подесних публикација и жанрова који ће популарисати науку, па се у ствари овај први есеј у српској књижевности може схватити као есеј о есеју“ (Павић 1991: 136). Павле Поповић је зачетника књижевног есеја видео у Светомиру Николајевићу. Он је „један од првих, ако не и први, који је своје есеје растурене по листовима сабрао у књиге“ (Поповић 1926: 229). Његову књигу *Листини* из 1883. године сматра првом своје врсте. Бранимир Ћосић је такође тврдио да је Николајевић „творац нашег модерног есеја“ (Ћосић 1931: 65). (Прву књигу под називом *Есеји* објавио је Марко Цар 1936. године. За њега и Николајевића Јован Скерлић је казивао да „имају заслуга што су радили на књижевном образовању српске публике и у српској књижевности одомаћили књижевни есеј и студију“ [Скерлић, 1967: 427].) Јаша Продановић је пак сматрао да је Светислав Вуловић „зачетник првог књижевног есеја“ (Продановић 1949: 165).

Иако је имао више почетака, књижевни есеј у српској књижевности прави је стваралачки процват доживео у годинама између два светска рата, а први есејиста од формата била је Исидора Секулић. Она стоји на почетку истинског књижевног есејизма у нас⁵. Есејизма који је у наше време, сврх свега, „постао нови вид реторике“ (Палавестра 1983: 79). И у новијој књижевности „есеј заузима врло значајно место“ и „спада у њене велике домете“ (Деретић 1997: 271).

У другој половини 20. века неки српски песници постали су изразити есејисти, и та је појава колико значајна и вредна, толико несвакидашња и особена, јер су поједини велики песници, упражњавајући „тешку и опасну

⁵ „Есеј се помаља негде крајем прошлог века, да би се тек између два рата афирмисао и нашао своје властите путеве и облике; [...] Есеј подразумева пуну слободу размаха пишчеве мисли и фантазије [...] И, најзад, есеј се рађа у развијенијим културним срединама, где су видокрузи широки, а искуства и знања има у изобиљу“ (Мишић 1958: 8).
„Есеј је знак зрелости једне културе“ (Витошевић 1975: 39).

вештину писања есеја“ (Хаксли 1974: 233), бивали и врсни есејисти. („У модерној литератури имамо примере да је у једном аутору истовремено заступљен лиричар и есејиста. Чак се, чини се, условљавају“ [Бен 1975: 390].) То није остало непримећено и унутар критичких описа њиховог стваралаштва, или издвојено и засебно, бивали су често обухватани и њихови есејистички доприноси (као израз разумевања културне подлоге, аутопоетичке и општије књижевне самосвести и међутекстовне упућености, колико ерудитно, теоретски и критички продубљеног виђења⁶). Због тога су настајале и засебне студије и монографије посвећене есејистичким радовима појединих песника (Милош Црњански, Миодраг Павловић), те је било потребно сачинити антологијски избор њихових есеја, као књижевни документ.

3.

Антологија и есеј имају сличности у томе што су резултат индивидуалне ауторске воље. У српској књижевности има много различитих антологија, од жанровских до тематских. Највише је поетских, док антологија српског есеја нема ни једне⁷.

Мада је речено како је „од свих књижевних послова састављање антологије најбезнадежнији“ (Јеремић 1993: 349), истовремено је то један од најзубудљивијих и најодговорнијих књижевних послова који нуди највеће *задовољство у шекспиру*. Није пуко истраживање, ни пуко вредновање. Поготово не чисто допадање. Антологијски избор треба да је суштаство и сукус, со соли, али и „приручник [...] за читалачко уживање“ (Павловић 2010: 16). Антологија је оно навредније, најлепше и најбоље што једна култура и књижевност дају. Ако је идеалну антологију немогуће начинити онда је, следимо ли даље мисао поузданог антологичара, „добра она која је у стању да пружи нова осветљења и понуди нове углове посматрања“ (Павловић 2010: 17). Таквих је антологија у нашој књижевности сразмерно мало.

Међу антологијама поезије које се углавном узимају као успеле, као израз високе вредносне мере, као образац и канон, стоје књиге Богдана

⁶ „Али, сваки истински песник неизбежно је критичар првог реда“ (Валери 1980: 322).

⁷ Од друге половине прошлог века до данас код нас су објављене антологије: хрватског, словеначког, енглеског, америчког, француског, немачког, пољског, румунског, јапанског есеја, али српског књижевног есеја ниједна, изузме ли се збуњујућа и нерелевантна *Антологија српског микроесеја XX века* Зорана Богнара (Дерета, Београд, 2006). У предговору „Текст и просјај“ аутор микроесеја одређује као „жанр кратког метра писан техником разобличавања, односно демистификовања“, закључујући како је микроесеј „идеална форма нашег времена“ (Богнар 2006: 7). Из садржаја књиге произлази да се микроесеј у знатној мери поистовећује са медитативним записом андрићевског типа. Мада, „има нечега меког и удобног у непрецизностима“ (Марина 2011: 11); „[...] једно је поседовати један појам, а друго имати о њему пуну свест“ (Кроче 1995: 9).

Поповића, Зорана Мишића и Миодрага Павловића. Критеријуми којима су се у одабиру њихови творци руководили и данас су подстицајни и одрживи. (Овај аутор их је имао на уму при састављању антологије.)

Богдан Поповић је своју антологију сачинио „по мерилима чисто естетичким“ и та је мерила „држао доста високо“ (Поповић 1968: 9), а Зоран Мишић је, хвалећи Поповићеву антологију, своју изградио тако да она претежније буде „зборник најбољих п е с н и к а, а не најлепших песама“ (Мишић 1967: 10). „Тако је ова антологија добила свој лик захваљујући исто толико одсуству појединих песама колико и присуству других“ (Мишић 1967: 8), док је код Миодрага Павловића нарочито значајно укључивање текстова српске књижевне старине и традиције. Традиција је за њега „онај део књижевне историје који вреди памтити и преносити“ (Павловић 2010: 51). Сви ти разлози, ставови и критеријуми морали су бити узимани у обзир због „мучног посла елиминације“ (Михаиловић 1956: 6) при проучавању, систематизацији и одабирању текстова есеја српских песника.

4.

У састављању *Антологије есеја српских ђесника* (антологија је лични чин и говор о њој мора бити објективизован и личан) најпре је ваљало одредити историјско-вредносни оквир. *Одакле избор ђочиње и ђде окончава?* – прво је питање које је ваљало решавати.

Друга половина деветнаестог века јесте период у којем су српски песници почели да интензивније и ученије пишу текстове налик савременим књижевним есејима. Један од таквих је и Јован Стерија Поповић. Два су се његова текста нудила избору. Један је „О србском слогомерију“, други „Нешто о критици“. У њима је овај велики песник изнео неколико занимљивих и корисних увида и констатација општијег типа. „Сва правила и теорије нек су ма како добре, ако се у практики тешко дају извести, не вреде ништа“ (Поповић б. г.: 281) – казивао је он. (Слично је и Гете у своје време научавао.)

Тај израз теоретског знања, искуственог увида и поетичке самосвести сасвим је близак потоњем модернистичком разумевању поетског стваралаштва, али је тек Лаза Костић у својим бечким предавањима (од којих је једно узето као предложаk за антологију) активније и изразитије писао есејизоване текстове. Са Лазом Костићем почиње српско модерно песništво, са њим почиње и есејизам српских песника, као изразито модерна појава. Са Лазом Костићем као претечом започиње и *Антологија есеја српских ђесника*.

Једнако важно питање било је: *чијим ђрилоћом окончаћи антологију?* Ићи до краја минулог века у избору песника-есејиста и њихових текстова (јер неки савремени песници активно пишу есеје) значило би да аутор

одустаје од иницијалне идеје, средишње тезе да су неки од најзначајнијих песника друге половине прошлог века (Павловић, Христић, Радовић, Лалић, Симовић) истовремено и велики есејисти и да њихов стваралачки подвиг жели да истави, а да антологија на ту изузетну појаву треба да укаже. Због тога се избор окончава текстом Саше Радојчића који се као аутор у стваралачком дејству обраћа будућности, а суштински затвара текстом Милосава Тешића. Јер је један од критеријума био и тај да у антологију буду уврштавани текстови остварених и потврђених песника, а низ великих песника и есејиста окончава се његовим стваралачким трудом.

Избор је вршен дугоремено, пажљиво, уозбињено и строго, са настојањем да се одаберу најостваренији и највреднији писци и примерени текстови. На многе се појединости пазило⁸ и посао елиминације, како рече Б. М. Михиз, заиста је био на моменте пипав, тежак, па и „мучан“.

На почетку, а то је било пре више од деценију, у мачванском завичају сам сред лета заумио антологију и сачинио први списак аутора. Тај је списак садржао двадесет имена. Потом је уследило концентрисано и усмерено истраживање: читање грађе, бележење, дуго размишљање и вагање. Иницијални списак је прошириван, достигавши дупло већи обим. Белешке и исписи су такође порасли, и преда мном је била израда дугог предговора у којем би требало захватити теоријско-терминолошке, културно и књижев-но-историјске појединости и, разумљиво, сазнајне и изражајне вредности текста. Тада су се јавиле упитаност и сумња. И што је време пролазило та је упитаност о обиму књиге и одговарајућем предговору расла и озбиљно налегала на критички ум који је почео да се заоштрава и колеба. Ближио се час када је издавачу требало предати рукопис/ књигу. Не налазећи другог и бољег начина упутио сам одвојену грађу, то је значило између тридесет пет и четрдесет текстова песника-есејиста, са предлогом да књигу сложи и да ми прелом одштампан врати на читање, јер сам ја трајни засуђњеник Гутенбергове галаксије и са разумевањем читам само текст отиснут на папиру.

Када је прелом књиге стигао она је запремала скоро 400 страница. И тада је, схватио сам, започео онај одлучни, нужни, неповратни процес коначног утврђивања и исказивања критичарског става, финог рада проценивања и одабирања. У састав те књиге били су укључени есеји: Лазе Костића, Јована Дучића, Станислава Винавера, Анице Савић-Ребац, Милоша Црњанског, Растка Петровића, Оскара Давича, Скендера Куленовића, Душана Матића, Тодора Манојловића, Вељка Петровића, Велимира Живојиновића Massuke, Момчила Настасијевића, Милана Дединца, Васка Попе, Стевана Раичковића, Ивана В. Лалића, Бранка Миљковића, Јована Христића, Љубомира Симовића, Борислава Радовића, Милована Данојлића, Александра

⁸ У тренутку састављања од двадесет песника чији су есеји укључени у антологију, четворица су била у животу.

Ристовића, Слободана Ракитића, Рајка Петрова Нога, Мирослава Максимовића, Милосава Тешића, Слободана Зубановића, Војислава Деспотова, Стевана Тонтића, Злате Коцић, Небојше Васовића, Драгана Јовановића Данилова, Војислава Карановића и Саше Радојчића. (У додатку, у резерви, били су текстови: Ристе Ратковића, Марка Ристића, Гојка Ђога, Звонимира Костића и Радмиле Лазић.)

После летимичног листања и читања било је јасно да такву и толику књигу српска култура и књижевност вредносним залихама не могу да оправдају и подрже. Сачињавати прву антологију у једној засебној области, чији истински континуитет траје један век, у језику мале радијације и невеликој европској култури каква је српска, у том обиму и са толико аутора, није било оправдано и одрживо.

Било је неопходно учинити одлучан одступ, прелом и рез. У томе је, утувио сам, посебност, изазов и врлина антологичарског рада. Слично хируршком послу ваља деловати одлучно, са знањем и мером, држећи се првих и основних принципа и полазишта, као најстабилнијег и најпоузданијег ослонаца и упоришта. И не освртати се превише. Тако сам и поступио.

Почео сам да сужавам и сводим списак аутора. Најпре одбацив оне који, мишљах, нису изразити и до највише опште и вредносне мере остварени есејисти, какви су: В. Ж. Massuka, О. Давичо, А. Ристовић, Р. Лазић, а потом се премишљах око удела: С. Куленовића, З. Коцић, Н. Васовића, С. Зубановића, С. Тонтића, В. Карановића, Д. Ј. Данилова, па и њихова имена, као велики везир Јусуф у Андрићевој приповеци „Мост на Жепи“, одлучно, али не без жаљења, прецртах. Највише сам се двоумио око есејизма Р. П. Нога, С. Ракитића и М. Максимовића па сам, имајући стално на уму почетни списак и намеру да антологија, као прва у својој врсти, понуди оно што се не може заобићи, оно што је потврђено, јасно препознатљиво и најмање сумњи и пропитивању подложна стваралачка вредност, иницијалну намеру довео до краја. Одлучио сам, коначно и неопозиво, да се обим књиге преполови и да у њој остану они аутори чија сам имена на почетку одабрао као несумњиве песнике-есејисте од формата и значаја. (Мада сам начас помишљао да се и тај списак сведе на петнаест аутора, па сам одустао сматрајући да је то, ипак, недовољно за репрезентативно представљање и афирмацију самог предмета – есејизма српских песника. Зналци ће ионако, по својој мери и жељи, тај низ смањивати и повећавати.) Тако су се међу корицама, коначно, стекли есеји: Л. Костића, Ј. Дучића, В. Петровића, С. Винавера, А. С. Ребац, М. Црњанског, М. Настасијевића, Д. Матића, В. Попе, С. Раичковића, М. Павловића, И. В. Лалића, Ј. Христића, Б. Миљковића, Љ. Симовића, Б. Радовића, М. Данојлића, М. Тешића и С. Радојчића. Они су, како рече Зоран Мишић у предговору својој антологији српске књижевне критике, нужна мера вредности. (Уз сведен, нужни низ одабраних аутора и предговор антологији је морао бити сведен.) Мада се

са различитих разлога, жанровских, методских и вредносних полазишта, удео појединих аутора са овог списка може такође пропитивати.

Није тешко закључити да В. Попа, на пример, није изразит есејиста; есејиста у основном, строжем смислу. Али је Попина стваралачка величина и важност толика да је и зарад континуитета било потребно узети у обзир, по себи врсно, његово есејизовано писање о српској културној и књижевној традицији. Оно је имало утицаја на каснији нараштај песника-есејиста који су тражили ослонац у националној традицији. Васко Попа је у антологији важна стваралачка копча и *калем* за формирање ауторског низа којег, у систему матичне културе, ваља схватати као засебну и изузетну вредносну целину.

Колико је упитно одабирање аутора, толико и још више може да се проблематизује одабир њихових есејистичких текстова. Полазећи од начелног става да су критика и есеј „Две области књижевног стваралаштва које је тешко разграничити, али које се ипак разликују, маколико било тешко дати прецизан одговор у чему су те разлике“ (Мишић 1958: 5), као и да: „Између језика науке и језика лепе књижевности не може да се повуче јасна граница“ (Ђурић 1990: 403) морало се стално пазити на то да природа одабираних текстова одговара есејистичким стандардима, без обзира на то колико су они нестабилни и амбивалентни. Ипак, постоји препознатљив карактер есејистичког текста, чак и кад је он обимом велик, какав је случај са текстом Р. Петровића „Младићство народнога генија“. Једнако колико је есеј и кратак текст Т. Манојловића „Интуитивна лирика“.

Поред других отворених питања и проблема који су се јављали, питање одабира текста од аутора који су написали много есеја ширег проблемског и тематског распона, било је оптерећујуће и чинило се нерешивим. При сусрету са њима настојао сам да одаберем ауторски репрезентативан текст који се, притом, бави питањима српске културе и књижевности. Због тога је у књигу уврштен текст С. Винавера „Наши везови“ а не, на пример, текст „Језичне могућности“ (којег је у антологију књижевне критике уврстио З. Мишић и тиме указао на његову двострукост). Слично је чињено и у случају М. Павловића који је написао неколико упечатљивих и вредних есеја о нашој старијој и средњовековној књижевности. („Читајући Данила Трећег“ ми је нарочито близак и драг, мада не и најбољи.) Запитаност се јавила и у случају Саше Радојчића. Његов есеј о филозофу у писцу Божидару Кнежевићу има и карактер академске расправе, али за разлику од доброг есеја о Хелдерлину „Штићеник столара Цимера и његов биограф“ који је више књижевни, осветљавање Кнежевићевог стваралаштва плодније се уклапало у намеру оцртавања национално-стваралачког континуитета, и због тога је одабран. Антологија је тако постала отворена књига.

На тај начин су, према мојој моћи знања, разумевања и разлучивања, у дејству били здружени антологичарски принципи Богдана Поповића и

Зорана Мишића – ваљани текстови поузданих аутора од формата (поред начела које сам изнео у предговору антологије). Из тог разлога су у њу, по логици сигурног и поузданог избора, уврштени оглашени, познати, класични текстови; као у читанци.

Ово је прва антологија есеја српских песника. Она треба да понуди стабилну основу, због тога су у њој „познати“ текстови. Она, доминантно, не пропитује и не превреднује, већ афирмише традицију у њеним највреднијим, индивидуалним стваралачким изданицима. Она треба да буде увод у интензивније организовано проучавање и валоризацију нашег укупног есејистичког наслеђа, и подстицајни корак ка склапању антологије српског књижевног есеја.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

АЈЛЕНБЕРГЕР, Волфрам. *Вајтра слободе*. Саша Радојчић (прев.). Зрењанин: Агора, 2021.
БЕН, Готфрид. „Проблем лирике“. Томислав Бекић (прев.). *Рађање модерне књижевности*. Поезија. Београд: Нолит, 1975.

БЕНЗЕ, Макс. „О есеју и његовој прози“. Зоран Ђинђић (прев.). *Дело*, XXII, бр. 5 (1976): 18–30.

БОГНАР, Зоран. *Антологија српског микроесеја XX века*. Београд: Дерета, 2006.

ВАЈНРИХ, Харалд. *Леша. Уметност и кришка заборава*. Дринка Гојковић (прев.). Београд: Фабрика књига, 2008.

ВАЛЕРИ, Пол. „Поезија и апстрактна мисао.“ *Песничко искуство*. Љиљана Карацић, Нада Петровић, Коља Мићевић (прев.). Београд: Просвета, 1980.

ВИТОШЕВИЋ, Драгиша. „Критика у Скерлићево доба.“ *Кришка у Скерлићево доба: изабрани критички радови*. Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за књижевност и уметност, 1975.

ГВОЗДЕНОВИЋ, Горан. „Мао Цедунг.“ *Куда шече Жуша река: илустрирани водич кроз дују и бурну историју Кине*. Београд: 4CE, 2022.

ДЕРЕТИЋ, Јован. *Поезија српске књижевности*. Београд: Филип Вишњић, 1997.

ДИВКОВИЋ, Марко. *Латинско-хрватски рјечник*. Фототипско издање. Београд: Фамилет-Невен, 2006.

ЂУРИЋ, Војислав. „О научној прози.“ *Трагање за духом речи*. Београд: СКЗ, 1990.

ЕКМЕЧИЋ, Милорад. *Сусрет цивилизација и српски однос према Европи*. Нови Сад: Фонд за помоћ Србима „Тома Максимовић“, 1996.

ЕПШТЕЈН, Михаил. *Есеј*. Радмила Мечанин (прев.). Београд: Народна књига – Алфа, 1997.

ЈЕРЕМИЋ, Љубиша. „Време антологија.“ *Глас из времена*. Београд: Београдско издавачко-графички завод, 1993.

КРОЧЕ, Бенедето. *Поезија: увод у кришку и историју поезије и лијерашуре*. Перо Мужјевић (прев.). Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1995.

МАРИНА, Хосе Антонио. *Теорија стваралачке интелигенције*. Гордана Ђирјанић (прев.). Београд: Службени гласник, 2011.

МИХАЈЛОВИЋ, Борислав Михиз. „Уместо предговора.“ *Српски песници између два рата: антологија*. Београд: Нолит, 1956.

МИШИЋ, Зоран. „Предговор.“ *Српска књижевна кришка*. Београд: Нолит, 1958.

- МИШИЋ, Зоран. „Предговор.“ *Антологија српске поезије*. Београд: Нолит, 1967.
- ПАВИЋ, Милорад. „Почети српске есејистике.“ *Историја српске књижевности 3. Класицизам*. Београд: Досије – Научна књига, 1991.
- ПАВЛОВИЋ, Миодраг. „Муке с једним обликом.“ *Рокови поезије*. Београд: СКЗ, 1958.
- ПАВЛОВИЋ, Миодраг. „Предговор првом издању из 1964. године.“ *Антологија српског јесништва: (XI–XX век)*. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2010.
- ПАЛАВЕСТРА, Предраг. *Критичка књижевност*. Београд: Вук Караџић, 1983.
- ПОПОВИЋ, Павле. *Из књижевности*. Трећа свеска. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1926.
- ПОПОВИЋ, Богдан. „Предговор.“ *Антологија новије српске лирике*. Београд: СКЗ, 1968.
- ПОПОВИЋ, Јован Стерија. *Целокућна дела*. Књига пета. Урош Џонић (прир.). Београд: Народна просвета, б.г.
- ПРОДАНОВИЋ, Јаша. *Наши и страни*. Београд: СКЗ, 1949.
- РАДОЈЧИЋ, Саша. „Савремени српски есеј.“ *Српска књижевност данас*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности, 2018.
- РЕЈМОН, Марсел. *Ог Бодлера до надреализма*. Миленко Видаковић (прев.). Сарајево: Веселин Маслеша, 1958.
- СИМИЋ, Перо. *Тишо и Срби*. Књига 2 (1945–1972). Београд: Лагуна, 2018.
- СИМОВИЋ, Љубомир. „Милан Туцовић.“ *Чићање слика*. Београд: СКЗ, 2023.
- СКЕРЛИЋ, Јован. *Историја нове српске књижевности*. Београд: Просвета, 1967.
- ТИНЕЦКА МАКОВСКА, Словиња и ГАЗДА, Гжегож. *Речник књижевних родова и врста*. Ирена Ђокић-Саундерсон (прев.). Београд: Службени гласник, 2015.
- ЋОСИЋ, Бранимир. *Десет њисаца – десет разговора*. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1931.
- ХАКСЛИ, Олдос. *Есеји*. Гордана Митриновић-Омчикус (прев.). Београд: Нолит, 1974.
- ХАМВАШ, Бела. *Брига о живошу*. Сава Бабић (прев.). Изабрана дела 3. Београд: Центар за геопетику, 1994.

Mileta Aćimović Ivkov

THE ANTHOLOGY OF SERBIAN POETS' ESSAYS

(supplements and comments)

Summary

This paper points out dilemmas the author had while choosing contents for the book *Antologija eseja srpskih pesnika* [*The Anthology of Serbian Poets' Essays*] as well as those concerning how it was compiled. The problems he faced belonged to a wide array of designation possibilities such as those regarding theory, terminology and methodology. It expanded to those concerning the peculiarities in relation to historical context, author's/poetic position, his approach and creative procedure. Given the fact that this was the first anthology and the order of literary essay writing in our literature, the choice had to be made with utter responsibility and excessive sternness thus attempting to make it the foundation for further research and selection of essay writing legacy – an important and representative piece of writing belonging to Serbian modern literature. For this reason, further explanation, apart from a short preface, was necessary.